

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE
Washington

Instructie vooz

de Barbiers Jonghers / ende ten
ghemeynen simpelen man / leerende de ma-
niere om wonden te genesen / Saluen / Plae-
steren / Slien / Wateren / en draacken te ma-
ken / midsgaders veel schoon remedien tot
alle ghebreken des lichaems / weest
al geprobeert ende waerachtich bes-
uonden. Met een schoon
Tafel om alle d'inch
haest te vinden.

De print Thantwerpen op die Vombae
de vesse teghen ouer den witten haestwint
by my Marten de Ridder ghelwoeren boec-
pinter vander K. M. gheadmitteert. Ende
bi Cornelis vanden Kerchoue ghelwoeren
Librariet vander K. M. gheadmitteert
Voortstaende op onser lieuer vrou-
wen kerckhof aēde voortside.

Met Gratie ende Priuilegie van
twee Jaren.

Caen den Leser

Eminde Veler wy hebben hier tot uwen profyte ghecopuleert een Boeckken inhoudende veel schon remedien tot diuersche ghebreken des lichaems / Dye welke remedien al meest geexperimenteert ende gheuseert hebben gheweest by seker geleerde chyrurgijns ende Barbiers / Dye wy hier wel by name noemen souden in dien dat tet noot ware Ende dit hebben wy vergadert nyet tot behoeue van gheleerde groote Meesters / maer tot profyte ende vorderinghe van Jonge aencomende Barbier Jonghers / ende meest voor ghemeen simpel liden / die tot sulcher plaatsen gheseten zijn / daer men geen goede Meesters ghecrighen en can : op

dat si haer seluen hier tot souden leeren helpen / alst noot ware. Als

dyo soo nemet in danckis

Ende blijft Gode

beuolen,

De Ta

I De Tafel,

Tot Wonden.	Cap.	i.
Een ooghe water voor de ooghen / daer een schelle opwaelt	Cap.	ii.
Van bloet laten	Cap.	iii.
Sheswollen beenen	Cap.	iiii.
Om bloet te helpen	Cap.	v.
Dropseer	Cap.	vi.
Ooghen,	Cap.	vii.
Een ooghewater,	Cap.	viii.
Verstupte leden,	Cap.	ix.
Rinnebacken,	Cap.	x.
Berghift,	Cap.	xi.
hoest,	Cap.	xii.
Sheswel,	Cap.	xiii.
Ooghen	Cap.	xiiii.
Ooghewater,	Cap.	xv.
Spenen,	Cap.	xvi.
Quade manlicheyt	Cap.	xvii.
Salenus plaester	Cap.	xviii.
Mundificatijf	Cap.	xix.
Clappoozen	Cap.	xx.
Unguentum Desiccatijs	Cap.	xxi.
Ooghen,	Cap.	xxii.
Unguentum Album.	Cap.	xxiii.
Taucher,	Cap.	xxiiii.
	24	ij
		Tegeu

Teghen die Peste,	Capittel	xxv.
Populter salve	Capittel.	xxvi.
Eenen baendoeck	Capittel	xxvii.
Olie van Balsamen	Capittel	xxviii.
Oude zeer water	Capittel	xxix.
Witte salve	Capittel	xxx.
Om te maken een Discutijf	Cap.	xxxi.
Vercrompen seruwen	Cap.	xxxii.
Bloedtsclapen	Cap.	xxxiii.
Tandtsweer	Capittel	xxxiiii.
Om een Disiccatijf te maken	Cap.	xxxv.
Om te maken een grau salve die goet is op wonden en alle oude zeerren	Cap.	xxxvi.
Een goede roode salve die hart is ende goet tot alle wonden	Capittel	xxxvii.
Om een goede olie te maken	Cap.	xxxviii.
Een grau salve tot quade beenen		xxxix.
Corrosijf	Cap.	xl.
Soghen	Capittel	xli.
Confortatijf	Cap.	xlii.
Witte zalve	Cap.	xliii.
Balsamum Artificiale	Cap.	xliiii.
Wonden di' anch	Cap.	xlv.
Basilicum	Cap.	xlvi.
Een goede olie om wondē te genesen		xlvii.
Manlicheyt	Cap.	xlviii.
Om bloedt quijt te maken	Cap.	xlix.
Wonden	Cap.	l.

Om

Om te maken een costelic water teghen de spasma ende popelcye	Cap.	li.
Aqua palma Christi	Cap.	liij
Hoet aensicht	Cap.	liij.
Aqua fabarum	Cap.	liij
Aqua caulina	Cap.	lv
Artijck	Cap.	lvj
Spriment	Cap.	lvij
Colyrium Lancfranc	Cap.	lvij
Om camerganck te hebben	Cap.	lvij
Cortse	Cap.	lvij
Hoofstweer	Cap.	lvij
Bloet	Cap.	lvij
Winter inden voet	Cap.	lvij
Bloet	Cap.	lvij
Grauwagie	Cap.	lvij
Seer hoof	Cap.	lvij
Quade tanden	Cap.	lvij
Quaet zeer	Cap.	lvij
Quade kele	Cap.	lvij
Quade tonghe	Cap.	lvij
Quaet dinc	Cap.	lvij
Sheswollen blase	Cap.	lvij
Kindernauelkens	Cap.	lvij
Seer hoof	Cap.	lvij
Sheswollen blase	Cap.	lvij
Tanden	Cap.	lvij
Sheborsten zenuwen	Cap.	lvij
	iiij	Rus.

Quade ooghen.	Cap.	lxxviij.
Extersoghe.	Cap.	lxxix.
Door peerdē die opgeredē zyn.	Cap.	lxxx.
Traumagie.	Cap.	lxxxj.
Om wijn tot water te scheidē.	Cap.	lxxxij.
Sheschoortheyt.	Cap.	lxxxij.
Bo:sten	Cap.	lxxxij.
Om saechtelic te swerē.	Cap.	lxxxv.
Door de ghene bpe gheen flupmen en connen lossen.	Cap.	lxxxvi.
Sweerende vingher.	Cap.	lxxxviij.
Tegen de woumen.	Cap.	lxxxviij.
Quade windē of tpleuris	Cap.	lxxxix.
Doothent.	Cap.	xc.
Maestelijcke sieets	Cap.	xcj.
Tantsweer	Cap.	xcij.
Teghen de lupsen.	Cap.	xcij.
De roose mit aensicht.	Cap.	xcij.
Dpe heesch is.	Cap.	xcv.
Teghen seer kelen / ende quade boist vanden hoest ende flupmen	Cap.	xcvi.
Tegen groten tantsweer.	Cap.	xcvij.
Om .i. schelle vādē oogē te doen.	Cap.	xcviij.
En oogbewatere.	Cap.	xcix.
Teghen frenckie.	Cap.	c.
Teghen amborsicheyt	Cap.	ci.
Sheelsucht.	Cap.	cij.
Clappoore.	Cap.	c. iij.

Tot ver

Tot dwa idē zeere vedē.	Cap.	c. iij.
Tegē op blasinge en pñne inde cullē,	ca. c. v.	
Ghestwollen manlichept,	Cap.	c. vi.
Steen.	Cap.	c. vij.
Die inde ledē sieck zyn.	Cap.	c. viij.
Die vrcout zyn in haer fondamēt.	Ca. c. ix.	
Om eenen splinter oft dooie wt te doe.	ca. c. x.	
Om een Extersoghe te verdriuen	Ca. c. xi.	
Tegē coude ouer wech tswinters	Ca. c. xij.	
Coorse.	Cap.	c. xij.
Preseruatijf tegē de Peste.	Cap.	c. xiiij.
olpe van varen.	Cap.	c. xv.
Eenen medicinalen dranch bouen alle dranchen	Cap.	c. xvi.
Confilie de Geyn.	Cap.	c. xvij.
Tegen tleercyn oft artic	Cap.	c. xvij.
Teghen de Pocken.	Cap.	c. xix.
Teghen quade beenen	Cap.	c. xx.

F I N I S.

Tot Wone

Is een wonde gestopt is vanden bloede/ende als ghi wilt dat die plaester valle sonder zeer doen/ neemt dz wit vanden ey wel geslagen met olie van Oluen oft van Hoosen olie ende legghet op de wonde met werck.

¶ Wonden.

Als een wonde niet wel dragen en wil / en ooc om in een versche wonde te leggē/ Neēt twee oncen Terpentijns gewasscen mȳ wijn den doder vā eenen epe te samen gemenghet met een luttel sofferaens/ Dit suldi in de wōde doen/ En wil si haer niet wel tierē/ so legt daer op een papken vā terwen bloemē met wijne/ende met olie tsamen ghesoden/ ende warm daer op gheleet.

¶ Een ooghe water voor dooghen daer een Schelle op wast. Cap. 4.

Neemt een glas vol wijns en twee lepelen honich en alsoo veel souts als men met twee vingerē opheemen mach/ en doet dat in een bechē/ en rueret wel onder een en latet dan twee nachtē staen en dan doegget door eenen doec en latet staē slaren/ en dā loe doettet in de oogen diet te doē heeft.

¶ Bloet laten. iij. Een mensche diemen sal laten / ende men die ader niet vinden en can / die salmen een salieblade

salienbladt onder zyn tonghe legghen/ ende die ader sal haer openbaren/ Ende op die ste de daer dye ader leyt/ soo salmen nemen een luttel roets ende bindet op dat gat vander aderen daer sy ghelaten is/ ende dye stadt salmen thien iaren lanck op die ader vinden son der twyfel.

C Gheswollen beenen. Cap. iiii.

Neemt mos van epcken boomen/ ende siet dat met wijne/ ende legghet daer op.

C Item noch.

Neemt wederwijnde dats caprifolye / ende siet dat met wijn/ ende al warm daer op geleyt.

C Om bloet te helpen. Cap. v.

Neemt aloë/ wyer roock/ ende draeken bloet/ bolus armenicus/ haler haye wel cleyn ghesneden/ van elcx euen vele/ oft twee dragma/ ende dan neemt spinne gheweef datmen inder moelen vindt/ wit vanden eye ende menighet flamen.

C Dropleer. Capititel. vi.

Als dat dropleer heeft langhe gheduert/ so salmen nemen eenen pot waters/ ende eenen pot wijns/ ende een hant vol souls ende laten dit sieden te samen een goede wijle/ ende hies mede salmen dat seer wasschen/ ende dan salmen nemen wit vanden eye/ ende alsoo veele terpenthyne ende olie van roosen flamen onder een

der een ghecoopt ende opt seer ghedept.

Coghen. Cap. viij.

Dye zijn coghen ghestooten heeft/Neempe
tsap van Agrimonien/ende alsoo vele roose-
waters/vrouwen soch ghemengt onder een/
ende legghet daer op niet kempen werck.

Coghwater. Cap. viij.

En goet coghwater/Neempe wit Roosen
water/twee loot wijnruyten/water een loot
venckelwater drie loot/goutwortelen water
twee loot. Dit salmen tsamen minghen/ende
doen daer toe vier loot camfers eleyen ghes-
toeten/ende wijnent te samen/in een wjssel / tot
dattet wit wort.

CVerstuyckte leden. Cap. ix.

Neemt een hantvol lisact/pappelen metter
wortelen een hantvol/ghedroochde roose een
hantvol/stoot eick alleene/Dan los menghet
tsamen met kempwerck in vrouwen soch/en
de legghet daer op/ende smeeren dat let met
olie van bakelere.

CVinnebacken. Cap. x.

Dye de Vinnebacker wec doet dat van cow-
den coempt/dye sal nemen roosen camille/ly-
saet/van elck een hantvol/siedt dit tsamen en
de doet daer toe een deel boteren / ende leg-
ghet daer op al warm.

CVerghift. Cap. xi.

Die kens

Die kennen wil oft een mensche vergheuen
is oft niet. Reempt Gieem bloemen / ende
bindse op den rechten arm / wort si swart / so
is hy vergheuen.

Hoest. Capittel. xij.

Siedt venckel met de wortelen in schoon wa-
ter / ende drincket nuchteren / ende vast daer
op vier vren lanck.

¶ Gheswel. Cap. xij.

Teghen gheswel op beenen oft op een ledt /
Reempt poeyer van lysaet een onche. Spedt
dit in room / ende legghet daer op al warm /
oft witbroot siedet in wjne / ende legghet al
warm daer op.

¶ Soghen. Cap. xiii.

Dye ghequet is in zjn soghen / dye sal ne-
men dwit vanden eyeren / ende Soudt wor-
ten / ende lieden dit tsamen / ende cleynt doot
eenen doecke / ende doot vanden natte in dye
soghen.

¶ Soghe water. Cap. xv.

Sen goet ooghe water / Reempt een quaer-
te nadts / de twee deel wijn / ende het derden
deel watere. Ende dye quaerte moet neghen
Croesen houden / Ende tot elcken Croese /
doet der.

doet der thien naghelen/ende tot elcken croe
se dit copet also groot als een muscate/Siet
dit klamen.

C Spenen. Capittel. xvi.

Teghen die spenen/Neemt mater een hant-
vol sout een luttel/Siedt dit in swijnen smout
ende legghet al warm daer op drie oft vier
werk.

C Quade manlicheyt. Cap. xvii.

Teghen eenen quade manlicheyt / Neemt
wijn edick/gheseghelde eerde/ Vtaegpruum
van goude/olie van oliuen/menghet klamen
ende legghet daer op.

C Tselue.

Neemt spolen/weechbiede vlieder baepet
hier mede/ende ist van binnen veruuyt / so
neemt water van mans een glas vol / ende
doet daer toe Bitriolum Rhomanum / also
groot als een ledt van eenen vingher ende la-
tet dat ghesmolten is / van soo zalment daer
in doen met eender spuyten ende legt daer in
wiecken van lijnwaet/ende staet daerom ee-
nen warmen doeck.

C Galienus plaester. Cap. xviii.

Neemt hars/peck/coep ruet/was/terpen-
tijn/van elcx euen vele/olie van lpsaet / dat
ghenoech si/breect dat Peck met hars/ ende
dat was wel clepne/ende smeltet metter olie
op een

op een cleyn vier/ende doet daer den terpen
tijn/ende dan doeghet door eenen doeck/ en
de alst coel is/ende dan doen daer in Colofon
nien een once/wel cleyn gestooten/ende men
ghet wel onder een.

CMundificatijf. Capittel.xix.

Om een mundificatijf te maken/Neemt ho
nich ende ghersten meel/ende witte clampe/
ende dat te samen ghemenget / supuert sude
zeeren.

CClappooien. Capitel.xx.

Teghen clappooien dye verkworen zijn/So
neemt sulcker in een coolbladt ghetworden
ende braepet inde ascken / ende dan salmen
daer op legghen/het sal binnen vijf vren een
gadt hebben/ende dan neemt tarwen bloe
men/ende doperen van eyeren/ende houich/
ende maken daer aff een plaester.

CUnguentum Discatijf. Cap.xxi.

Neemt Vapis Calaminaris d'ij oncen/ce
ruse een once. Vptargpruum auri/ Vitriolum
album twee oncen/ende dat al te samen ghe
broken/ende dan salmen nemen olie van olij
ven twee pondt ende sesse oncen was. Maer
dese twee salmen te samen smelten/ende dan
salmen nemen myrthe ende toperooch/prias
van elcx euen vele/d'ij oncen. Dese d'ij sal
men breken/ende makent alsoot behoort.

CDoghen

Ooghen. Cap. xxiij.

Teghen ooghen dye droeve zijn / Neempt
wijn van Granaten ende honich onder een
ghemengt/inde ooghen.

Unguentum Album. Cap. xxij.

Neempt wit was/ende olie van oljuen een
Draagma/ende dat tsamen ghesmolten. Dan
neemt ceruse dy onchen/lythargium een
onche/ende dat te samen gebroken/ende dan
doet daer in olie al roerende/ende alst bynae
coudt is/dan neempt wit vanden dye epe/en
de een scrupulus campfers/Ende een luttel
wijn azijn/ende bieken dat wit vanden epe
daer mede/ende al dat ander by nae coudt is.

Cancker. Cap. xxiiij.

Neempt een lepel vol honich/alsoo terwen
bloemen/sout/peper/van elck eenen lepel/en
de bernent al te samen in een pieren panne/
ende maken daer poeder aff/ende van desen
poeder doet op den Cancker tinsorghens en
de tsavonts/ende wasschet met oyrne/ende
met wijn/ende doet altyt dat poeder daer op
het sal ghenesen.

Pestilencie. Cap. xxv.

Dits een medicijn/teghen dye Pestilencie.
Inden yercken salmen den mensche te drinc-
ken gheuen dyen diet aencoemt/ **Uiaculum**
magnum Salis getempert met eenen crup
de dag

de datmen heet Schabieuse oft met betoxien
Dit verlaet het fenijn binnen den lijue. Dat
helpt dat het fenijn nyet ter herten en come.
Want als it fenijn ter herten laet / soo is dye
mensch doot. Ende dye herr. wachten wille
daer teghen eert coempt/dye sal nemen Foli
blader/ende Sraemblader/vlierblader ghe
stampt met witten wijne/ende doent doot es
nen doech/ende latent staen claven/ende dan
doet daer in poeder van witten Gengber/en
de latent alsoo staen/ende saechdy dat alsulca
ken Plaghe quame / soo drinckhet sijnogens
nuchteren / neghen morghen achter een / en
de dan gaet daer ghi wilt. Want als ghy den
drauck in ghedroncken hebt / dan en mach v
binnen den seluen dach nyet deeren / binnen
den seluen Jaer. ¶ Item. Doch een mensche/ t
die buften beginnē te comen/so salmen nemē
mostaert saet ende vlieder blader / ende dan
stampt wel te gader / ende maccht daer een
plaester aff / ende legghet daer op.

¶ Populier salue. Cap. xxvi.

Om te maken Populier salue. Neempt bot
ten van Populier boomen / ende oudt Ber
ghensmeer te sawen ghestooten / wel cleyn
in eenen pot ghedaen/ende dan soo late staen
een Jaer lanck / ofte een half Jaer lanck.

Dan so

Dan soo neemt pennicblader / plompe bremen / honts tonghe / haerftonghen / garuuwe blassum / roode koolbladeren / nachtschade te samen ghestooten / dat sap wtghedruyt in een teple / ende dan neemt dye pot metten botten ende doetet in eenen ketel ouer twier dat wel heet is / ende neemt een cleet / ende douwet daer dore in dat sap also repn wt / datter niet in en blijft dan dye bakken vanden botten / ende dan soo neemt twee oft drij pondt bergensmeer ende schapen ruet een pondt / oft daerna dat ghi des anders vele hebt / ende smeltet in eenen ketel dit bergensmeer ende schapen ruet / ende dan so ghiet dat sap metten botten dat een onder dander tsamen inden ketel / ende siedet een half vie lanck of meer / ende dan latet staen coelen / ende neemt dat bouen aff / want het sal onder dick zijn.

Een Baendoeck. Cap. xxviij.

Om te makene eenen baendoeck / Men zal nemen twee oncen myrthe / twee oncen wperzooch / twee oncen melrosael / twee oncen speghelhar / schepenruet een half once. Siedt dit al te samen ouer twier / ende wachtet wel dat nyet en berne / ende als ghijt vanden vperre doet / so moetty daer eenen doeck in steken

Oly van Balsamen. Cap. xxviij.

Als ghi Oly van balsamen distilleren wilt
also ghi

alsoo ghy wel weet ghelijck als inen aqua fortis
 no doet / dat eerste water dat wt deser distilla-
 tie gaet sal wesen claer als fonteyn water /
 ende dat ander ghelijck geelgoude / ende het
 sal vlieten op dat eerste water ghelijck Olye
 Ende wanneer het beghint roodt te werden
 ende dicke ghelijck claren honich dat sal zyn
 dat derde water / dat eerste water Balsam-
 men. Neempt een pondt ter bentijue gomme
 clemij een ounce m. thuris massich / van elck
 euen vele / onden twee lignum alses / een ounce
 Sariofilati galange / Cynamomum van elck
 euen vele een onche ende een half. Et fiat to-
 tum in piluere / et misceatur bene totum cum
 ter bentine predicte et ponatur in aütbite in
 cineribus / et distilla cum alembico sicut aqua
 fortis / prima aqua et secunda oleum / et tertia
 vere balsamum.

C Oude zeerwater. Cap. xxix.

Om te maken een waterc om alle oude zee-
 ren mede te ghenesen. Neempt aqua capriso-
 lij / aqua endiuie / ende petau van elck euen ve-
 le / ende op vier wel gesoden / ende dan salmen
 daer in doen metrosacum ende spaenigroen
 van elck euen vele een ounce wel ghepulueri-
 seert.

C Witte zalue. Cap. xxx.

Om te maken een witte zalue. Neempt pil-

neken ceruse / ende Olye van schozen / ende
wat Campfer / ende weynich wijn azijn wel
te samen ghestooten.

¶ Om te maken een Dissen lufft. Cap. xxv.
Neempt terwen bloemen ende wit vanden
eye een onche azijns wel te samen ghestooten
ende dan salmen daer inne doen Solus.

¶ Vercrompen zenuwen. Cap. xxvij.
Tot alle vercrompen zenuwen. Neemt pier
wormen een ooperendeel pondt. Oye suldy
verdrincken in leuende water / ende ghi sult
se daer inne laten ligghen vier vren lanck / en
de dan suldyse stooten met bat water in een
maniere van zaluen. Van suldy daer in men
ghen oye violarum / oleum rutae / oleum nar
dinum ende een dragma arungis canis een
onche dealthea een onche opicioni een onche
een weynich was dat hert ghenoech si. Iper
mede suldy dat lidt smeerren / ende ghy sult
een stuck vander blasen daer op staen / dat
dye zalue in den doeck nyet en trecke.

¶ Blcedt helpen. Cap. xxvij.

Om bloet te helpen. Neempt consolida ma
io: / dats mans conselye / bolus armenicus /
een onche Sylex peck / dye onchen mastick
wperooch van elc euen vele. Dese suldy alte
samen pulueriseren / ende mengghen dat met
wit vanden ey / ende men mach daer mede
vermaken

bermaken gebroken breuen als men daer toe
doet luttel mel rosaz/ en stoff vand moelen.

Tandtsweer, Cap. xxxiiij.

Neempt ren glas vol ghebranden wíns en
de daer onder ren nootshelpen vol olve van
spike ende wat souts daer toe/dit salmen doe
sieden op dpe helft/ende dan ist goet voor die
pijne der tanden daer in gedaen ten luttel te
mael als si gegaet zyn/dzmet daer in doe mach.

Om een Dissen atijff te maken, Cap. xxxv

Neemt een pont wit was/olp van massick/
terra sigillata/oppoponic van elcx euen vele
een once terpentijn colofonie van eickx euen
vele een dragma. Dese voorscreuen gommen
en salmen niet in doen voor dattet ander ghe
sohen is. Dan salment afsetten ende roerent
wel. Dese zalue die ocht natuerlic wel.

Om te maken een graeu zalue die goet is/
op wonden ende alle oude zeeren, Cap. xxxvi

Neemt olie van rooze en vierde deel pont. La
pis calaminaris en half vierde del ende ses clu
te terra sigillata/en half vierde deel scapēruet/
en een onche terpentijns en was ceruse ende
een luttel campfers.

Een gorde roode zalue die hart is en goet
tot alle wonden, Cap. xxxvij.

Recint een half pondt was/een half pondt
hars/een half pondt schapēruet / ende een
½ ½ half pont

half pondt terpentijn/ende een half vierens
Deel bolus armenicus/twee oncen Iythargi
rium/twee dragma sanguis draconis / twee
dragma mastich.

Om een goede olie te maken. Cap. xxxviij.

Om een goede olie te maken dye is voor al
le gheswollen leden/ende dye vele wtwerpen
als bloet ende ander quade corruptien / ende
noch goet in versche wonden/ende die qualic
hozen. Neemt olie van oljue twee pondt/
ende laten se seer heet worden/ende doet dan
daer inne dese gommen Mastich/myrre/wie
roock/galbanum/lapdanum/momimpe / en
de pulueriset wel ontwee/ende doet se in de
se heete olie/ende laet daer inne smelten/ en
de doet daer inne een half once terpentijn/en
de laet daer in smelten/ende breket wel clep
ne/ende deet daer inne een onche Spaensch
groen/ende roeret wel.

Oÿ graeu zalue tot quade beenē. Ca. xxxix

Neemt lapis calaminaris/bolus armeni
ythargium/offus combussis/geraruphinc
was/hars/terpentijn/schapenruet/oleum ca
sarum/twas/hars/schapenruet ierst gesmolt
ten/ende roeret ende doen daer in de pulue
re.

Corrosijf. Cap. xl.

Om een gat te maken waer men wil. Neemt
calx vi

e alx diua/arsenicum sublimatum / sal peter/
sal gemina. Dese moet men wel cleyne pulue-
riferen/ende menghense met zeepe/ende alff
wel ghemengt is/soo salment stellen in eenen
ouenc/ende latent drooghen/ende maaken pul-
uer daer af. Mer men en salt niet legghen op
ininctueren oft op zenuwen/ten ware dat see-
re verwert ware. Dats te weten te Dessen see-
ren dat gheen quaet doen en mochte ende alff
ment leggen wilt/soo salmen nemen een plas-
ter van ledere/eude die plaester sal gemaect
zijn van diaculum/ende bestrickent omtrent
met olie van rosen oft popeloen/ende leggen
daer ouer wit vanden epe met olie van rozen

E Doghen. Capittel. xli.

Toor dye pijn in dooghen. Reempt woert
ghelet dat witte colerum. Reemt gewasschen
ceruse een once/sarcocolla een once / dye Ma-
midum/twee oncen dragantij/een once opij-
vijf dragma. Men puluerisere alle dese din-
ghen subtilicken te ghele/ende het wordt een
zalue. Dan zalment temperen met vrouwers
melck oft aqua rosarum.

Confortatijf. Cap. xliij.

Om te maken een confortatijf. Reemt na-
ghelen ende pype caneele/van elcx en onche-
galigaen twee oncen anijs dye onchen ende
ghepulueriseert ende genet in heeten siecken.

ende twee oncen suycker/ en vier oncen zeeni
ende menghet onder een / ende besighet als
ghyt van noode hebt/ met coelden water oft
met biere.

Witte zalve Capittel. xliij.

Reeimt een onche ceruse/ dat is spaens wit
oleum rosarum vier oncen ende wit was een
onche en wit van eyde/ en tsamen alst behoort.

Balsamum artificiale. Cap. xliiij.

Reeuyp oleum amandelen/ ammere twee
dragma oleum witten mancop dry oncen gal
banum twee dragma myre een dragma op
poponac vijf dragma. Dit salmen maken en
de vergaderen alsoot behoort / ende welcken
godye nyet pulueriseren en mach / ende se
dent te gader in eenen tennen oft steenen vat
in eenen ketel met water/ ende dan neemt een
pinte vooswaters/ ende doet daer inne sulfer
wel pulueriserende ende eelder saue een hat
vol ende stampse wel cleyn ende douwet sap
wt/ ende stelt dat inde sonne/ ende latet prepa
ren/ besighet als ghi wilt.

Wonden dranch. Cap. xlv.

Reeimt agrimonie/ rooden byuoet/ femkel
betome/ matelieuen/ buglossen/ van elcx een
vele een hantvol. Dit te samen in eenen nyet
tyn eerden pot/ ende doeter toe twee quaer
ten wijns/ ende doet den pot wel vast toe dat

daer geen

Daer geē locht wt en mach/ſiedet op dte helfte
en latet cout wordē/eer ghi die ontkoyt/dan
ſo behoudet zyn cracht ende dan iſt goet.

¶ Gallicum. Capittel. xlvj.

¶ Reēt was hars peck/vā elcx euē vele vper
once terpētijn/twee once coeyē vet vūf once
wier oot/dz ſuldi daer in doen als de zalue by
na cout is.

¶ Eē goede olie ō wōdē mede te genoze. xlvij

¶ Reēt voose marijn/cōfili de greyn/betonte
garwē/hōtſtribbe/eel ſauie/vā elcx euen vele
een hantvol en ſijttle en doetle in eenē ſchoo-
nē pot m; eenē ſloop olie vā līnſaet/en late t
ſaē eē maēt oft twee/en dā ſuldijle nemē/en
ſiedēt wel en dā alle genoech geſodē is doet-
ſe doo: ecnē kroenē drec/en is goet tot wōdē.

¶ Manlicheyt. Cap. xlvijij.

¶ Reēt eē pint azjys/en eē half roolewater eē
pint wegebreede water/eē half once alupns/
eē half loof wit copet root/en dit ſiet op tder
dēdeel en dā neēt eē lut el cāferen doet daer
in.

¶ Om bloet quijt te makē. Cap. xlvij.

¶ Reēt electuaria/en ſuycher roſap/en van
elcx euē vele eē half once m; lauwē biere ſas-
vonts en ſmorgens. ¶ Wonden I.

¶ Reēt eē half pōt was. iij. once wittē herſt/
Een half pont onghelouten botere/een vierē
deel ſchayenruet een onckle terpentijn. Van
ſo ſiedet

soo kledet te gadere/ende cleymslet door eenen
doeck/dan eest goet tot alle wonden.

Om te maken een costelijck water teghen
de spasma ende popelpe. Capittel li.

Nemmt een pot vander bester malueseyen
ende doet in eenen schoonen eerden pot / dye
gelasurt is ende nyeu/ende dan doet daer toe
drie pondt bloemen van lauendre/principalic
dye bladeren vanden corppen / ende stoppet
wel vast toe dat daer gheen lucht wt en mach
Ende men sal grauen eenen put in dye aerde
dye voeten diepe / ende setten den pot daer
inne/ende werpen dye aerde daer weder op/
ende latent daer staen neghen daghen lanck
ende op den neghensten dach salmen den pot
wederom wt nemen ende leggen die voorscre
uen substancie in een clocke/ende latent daer
in distilleren/met eenen coelen brande / ende
dan salment doen in een glazen vat/ende stel
let dye maenden lanck in dye sonne dat hem
geē lucht en ontga/en dā moedy als voorē is

Aqua Palma Christi. Cap. liij.

Dat is water gemaect van cruyde dat heet
xps Palmē en dz heeft wortelē als .ii. handē/
en mē maket ald. Reet dz cruyt mettē wor-
telē en maect daer water af/dz genceest alle ge-
swel buytē en binnē op dat mēt nuchterē drie
negen morgē/ende het kerct dye leden ende
het con

het conforteert die zenuwen en noch alle ma-
nieren vā siecheden/en het meerdert die na-
tuere/ende het gheueft oock wonden buytē
ende binnen op datment drinckt.

Om een water te makē soo neemt eē cruyt
datmen heet onser vrouwen zeghel. Preempt
die wortele metten bladerē van elcx euen ve-
le en bernt daer water aff. Dit water heeft
schoone virtuyten/ want waer een mensche
gheschoten met rensen pūle/en dat den pijn so
stake datmen niet en mochte wterlijghen/soo
gheeft te drincken vanden water vooser eue
tweeweruen (daechs/ ende legt op die wond-
den wit vanden epe/ende niet werck/ het ge-
ueeft ooc wonden binnen ende buyten/ ende
oock gheswellen.

Uroot aensicht. Cap. liij.

Om een aensicht dat root ende ruydich oft
vierachtich is. Preempt gengber ende gallici
hout ende note muscates ende caneel al euen
vele/ende puiueriseret/ende dan ghedaen in
wijnalijn ende een luttel venchel daer onder
ende settent op twier en latent opsieden/ende
dan daensicht daer mede gheswassen/ het
sal daer mede ghenesen.

Aqua fabarum. Cap. liiij.

Dats water datmen maect van Boonen.
Preempt die bloemen vanden boonen als si
bloeyen

bloeyen/ende bernt daer water aff/ ende dat
water vernicht alle sproeten oft placken int
int aensicht/ende wie zyn aensichte daer me-
de wascht/dat sal alsoo schoon zyn oftet ghes-
blauckedt waren.

¶ Aqua caulina. Cap. lv.

Dats eē rostellic water/dat inē zeer behoeft
totten menschen als gewonde gheschate ges-
teken oft gheuallen/ Neemt een crust ghe-
heeten bruoet dats in latijn artemysia/ Dat
crupdt sulby sieden met water oft met wijn
oft met twee tsamen op die helft/ende gheeft
hem te drincken alst van noode is.

¶ Artijck. Cap. lvj.

Teghen den Artijck/ Soe neemt een ghent
met zijnen smeere/ en dat smeere van eenen ca-
ter en een manipulus kersten van eenen wil-
den vercken en laten dat tsamen braden indē
ghent/en laten dat smout daer in een schoon
panne/en als die ghent genoegh ghebrade is
dan salmen dat smeere doen in een busse/ende
smeeren daer mede den stecken teghen een
eycken vier/ende wijnet wel ende zere tot
dat betert/maer my en mach cost aflaten/
want het en is gheen klein sake. Probatū est.

¶ Opiment. Cap. lvij.

Opiment is eē corvolff dat haer afneemt
ende en laet gheen wederom wassen als men
siedt.

bedt in watere niet leuenden calck. Dan soe salmen nemen een plupme ende daer inne steken / ende besien oft de plupme afghaet / soo eest sterck ghenoech gaen si aff / soo krijcket dye plaetse daer ghy dat hape wech hebben wilt niet eender vedere. Want anders so soude tuel mede af gaen / ende saluet dye Bede niet sike van roosen.

C Colprium Vanckfranck.

Cap. lviij.

Recempt Aqua Plantagine / Aqua Solastri / van elckx euen vele / ende doet daer inne Alupn / Coper roodt / Ende wit Spaersch Groen van elckx euen vele een half loot honich een once / mengt dye wel onder een / ende spoelt daer met / dan soo doet daer op dye puluere. Recempt roode hoolwortelen / proes Vapis Wloe / van elckx euen vele / een vieren deel loodts ceruse / een half loodt / menghet onder een / ende maecht daer puluer aff / ende soo moochdijt besighen alst van hoode is / ende oock strecken maken daer na.

C Om Camerganck te hebben.

Capittel. lix.

Men sal nemen om camerganck te crügen / ij. oft. iij. rorsten wijndruppen si een vperken
pittaw

pittan ende wat botere ende wat suychers/ ende om een negemannen sofraens daer in/ ende laten dat te samen sieden/ ende nemē dan een commeken bīcang vol/ ende maekelen daer wat broots in/ ende suppen dat so in dat is goet voor den camerganck,

Item noch,

Men sal nemē vanden besten hamel vleesch dat men crūgen can gheeu bliyen. Reempt daer af het sop met edel sause gesoden/ Reet een half commeken van dien sōpe ende laet daer in eenen dōper van eenen ey/wel klein kens onder eē geruert ende doet dat voorts vol verius vanden besten dat ghy crūghen sendt/ ende drincht dat so te samen in/ dats oock goet voor den Camerganck ende ghy sult zeerlossen.

Camerganck.

Men sal nemen een pinte suet melcx/ ende sieden/ Als sy ghesoden is/ nemen dan eenē lepel vol melcx eū doen daer een boon groot zeep in/ ende slaen dat als cleyt als men een ey slaet/ ende doen dat dan weder in dander/ ende drincken dan een commekē wt en ghi vermuecht/ dats emmer also goet voor den Camerganck/ dan men isser meer sieck af dan van dander.

Camerganck,

Men

Men sal nemē oly van Olive de suetste die
men can gecrijghen/en voirke van bier en on
der een gheroet ende warm ghemaect ende
wat supckers daer in gheschrapt / ende een
croecken vol ghedronckē eens oft tweemaal
so vele als men can verdraghen.

Cortse. Cap. lx.

Men sal nemen edel sauie een note muscate
ende scootse onder een/ende doetse door eenē
schoonen doeck met wijnschen wijnazijn / en
dat sal men drincken als de cortse compt/ dat
is goet daer voire.

Hoofstweer. Cap. lxi.

Neemt ouden leem ende sout ende zepe en
azijn en dwit van een ey/ende legghet in een
heolbladt ende bindet met eenen doeck ond
vvoeten als v die cortse aencoempt.

Wloet. Cap. lxii.

Neempt wortelen vā petersele en verckel
saet/califfihout rosinen die steenē wtghedaē
en byvoet/psope/betonie/Neemt van elck
een handvol met sop van erweten/en drinct
daer af des morgens eenē haluen croes vol
met trosse oft drie lepelen wijns/ Als ghi ca
merganck behoeft so neemt oec daer mede
senebladeren/ Dit is goet als de vrouwen dē
vloet niet gecrijghen en connen.

Winter inde voet. Cap. lxiii.

Men

Men sal nemen werck en stekken dat in rouw
water/ende legghen dat op dē voet daer de
winter in is met soudt ende bindet daer op
met eenen linnen doeck.

¶ Bloet. Cap. lxxij.

Neempt eenen pot skynschen wijn ende een
loot soepe/een handtpol peterfelie ende een
handt vol soepe/ende dat op dpe helft gheso
den in eenē nieuwen pot ende ghedroncken
nuchterenende houdt v stille.

¶ Crauwagie. Cap. lxxv.

Neempt om een negemannekē witte ceru
se/om een negemannekē termentijn/een klein
lepelken olye van olhve slop van eenen araz
giappel/ende wat souto ende settet tsamen
ept vier/ende roeret onder een/ ende dat sal
worden een saluc/ende crauwot v daer mede
voor tuer al warm.

¶ Seer hoat. Cap. lxxvi.

Men sal nemen papelen heescript ende dat
in pisse gheloden/ende dat wtghenomen en
ghelooten/ende dan een plaester daer af ge
maect ende opt hoest ghelept/ ende met dpe
gheloden pisse gewasschen twee oft dyp mael
Dan een pech plaester opghelept ouer al het
quaet seer/het sal ghenesen.

¶ Quade tanden. Cap. lxxvij.

Als goet den ghenen die quade tanden heb
ben

ben te nemen lapis calaminaris ende dat ge
daen in wat vloet waters ende daer alle mor
ghen mede ghestreken om eenen haluen stup
ner.

¶ Quact zeer. Cap. lxxij.

Men sal nemen zeepse mostaert en botere
onder een ghemaect al warm ende daer me
de ghestreken thien oft tweelkmael / het sal
daer mede ghenesen.

¶ Quade kele. Cap. lxxij.

¶ Reemt witten hondensrot met wat biers
ghewreuen van een/ende d'ier warm ghe
maect onder een gheruert ende so gegorgelt
twee oft drie reysen/het gheneest.

¶ Quade tonghe. Cap. lxxij.

¶ Reemt om een oort honich rosaet ende
strijcht die tonghe daer mede twee oft drie
reysen/het sal beteren.

¶ Quact dinck. Cap. lxxij.

Die een quact dinck heeft van binnen daer
thoophen open is / die op een quade plaetse
gheweest heeft/daer salmen op legghen van
bupten eenen sueren Appel ghebraden al
swart van bupten ende van binnen ghestre
ken met Sly van roosen eens oft twee mael
het gheneest.

¶ Sheswollen blase.

Cap. lxxij.

Reemt

Deempt oly van roose ende azijn onder eē
gheruert ende warm geleyt op de blase met
eenen wullen doeck/ Noech salmen nemen see
pen ruet daer het lijf open ghekouden is en
mede ghestreken/het sal daer mede genesen.

Ekindernauelkens. Cap. lxxij.

Op kinder nauelkens die rot zijn/is goet ge
breken ende met een bandken ghebonden
eens daech sal moorghens het smout vā dassen
en ructken van geptkens te samen/ Quethen
verlijft en smout van dassen gheneest.

Seer host. Cap. lxxijij.

Heet raep smout en azijn en dat onder een
geruert tot dattet een salcken is en dan daer
mede ghestreken/het gheneest.

Shelwollen blase. Cap. lxxv.

Men sal nemen camillebloemen / betonie/
en roosebladere en dat ghebaen in een saxon
en dat opgheloden in een pinte pittau ; ende
dat met doecken gheleyt op de blase die ghe
swollen is van winden.

Tanden. Cap. lxxvi.

Lapis calaminaris om een oort ghehaelt
inde apoteke ende legghen dat in eenē croes
loopende water/ende daer mede wasmē die
quade tanden alle daghe eens/een maent lāc
gheduerende/ Met desen water maectmen
ooc die swarte tanden schoone.

Seborāē

C Gheboortken zenuwe. Cap. lxxvij.
Nad pemandt een zenuwe gheboortken / dye
sal eenen heeten bierdoeck al warm daer op
binden eenen dach ende eenen nacht ende m^z
die van roose strycken het sal ghenesen.

C Quade ooghen. Cap. lxxvij.
Aloe dats cruyt met blaeutwe bloemkens /
Dit salmen opden contrarien arm onder die
ocxsele binden denghenen die quade ooghen
beginnen te cruyghen.

C Exterooghe. Cap. lxxix. *ز ز ز Cap*
Men sal nemen een verssche mossel ende leg
ghen dye opde exterooghe tsauonts met een
nen doeck een reyle ofte twee; si salder mede
wtgaen / ende legghen dan daer op een heyl
plaester.

C Voor peerdē die opgeredē zyn. Cap. lxxx.
Necmpt celidonie ende stamp dat ende ne
met dat sop daer aff ende legt dat op de quet
suere met doecken vijf oft ses mael / het sal ge
nesen.

C Crauwagie. Cap. lxxxi.
Dye zyn handen open zyn van crauwagie /
dye salte wasschen int sop van celidonie twee
oft driemaal het sal daer mede ghenesen.

C Sin wijn wt water te scheydē. Cap. lxxxij.
Necmpt merck van biesen ende legt dat in
den croes die vol wynsende waters is onder

C een/en

een / ende neemt dat werck van wt / ende leg
ghet weder ander daer inne / dat water sal
dan totten wijn scheidten.

¶ Gheschoortheyt. Cap. lxxvij.

Een onche Peter olie / ende een vierendeel
pondts olie van bape / ende twaelf eyeren /
wel versich te samien onder een / een olie ghe
maccht van dye eyeren / ende noch daer on
der in dyen het noodt ware / wat witten ter
mentijn / ende wortel van polipodium,

¶ Gheschoortheyt.

Alder eerst moet men nemen olie van Aoo
sen / om eenen haluen stupuer om mede te
srijcken / wanttet daer mede versuet / voort
gheue ick ons te drincken mondy / tsauonts
als ghi gheten hebt met sueten melcke. Daer
nae nyet meer te eten noch te drincken. Dit
is voor de gheschoortheyt.

¶ Gheschoortheyt.

Een vrouwe dye gheschoort is van binnen
dye moet men stuyten met twee puelinghen
aen een / alsoe nau als ghi condit. Ende voort
moet si drincken een vperken malueseye / en
de daer in olie van olijnen om eenen haluen
stupuer.

¶ Gheschoortheyt.

Waert dat nemandt zijn gheschoortheyt
langhe ghehadt hadde / ende van buyten ver
coute ware

houdt ware; dan moetmen netten eenen pot
suetmelckx ghesoden / ende roose olve / ende
met linnen doecken al warm ghestreken / den
eenen doeck naden anderen.

¶ Gheschoortheyt

Daert inde blase is / moetmen maken twee
puelinghen / ende dpe blase te schootten met
een houtswelken / om dpe olve daer inne te
ghieten.

¶ Gheschoortheyt.

Om te heplen van binnen salmen nemen/
Confilie de geyn / ende nepte / ende gherru
we / ende bethoenie / ende slooten dat te sa
men / slauonts ende slinsighens nuchteren
te drincken.

¶ Gheschoortheyt.

Men sal nemen Dialthea / ende Olve van
roosen onder een gheruert / ende dan dat op
dpe blase ghelept / met eenen linnen doeck en
de een lapken wullens dpe huer verwrongen
hebben en de gape ghelwollen is / het sal daer
mede vergaen.

¶ Gheschoortheyt.

Neempt olve van gheschoortheyt / in wat
byerenbroots / alle moighen dpe ofte vped
broppelen / Ende eten dat inne dpe te bande
gaet. Ende is seer goet voor dpe gheschoort
heyt.

¶ Gheschoortheyt.

Doch is goet voor de gheschoortheyt / het smout van dassen / Olie Benedictus / olie van serpenten teyn. Te samen ghewenget op een hontsveleken ghedaen aen eenen bandt / ofte een plaester ghemaect daer op / dits de principale.

¶ Gheschoortheyt. Peck plaester.

Een half once wierroock / een once swart pec een once spiegelhars / een half once bergens smeer / een once was / ende dit al te samen onder een ghesmolten / ende daer doecken in ghesleken ende een plaester af ghemaect / dit is goet op de gheschoortheyt voor oude speden / ende eenen drianch van binnen

¶ Gheschoortheyt.

Een swarte plaester dyemen hiet een Teutsche plaester.

Neemt een pint oly van oliue / ende neemt eenen nyeuwen pot die wel gheloodt is / ende doet dye olie daer in / ende latet staen sieden / op een cleyn vier / ende kroeyt daer inne een loot lythargium auri / ende dat suldy onder een rueren. Doch kroeyt daer in om een oortken lootwit / ende een loot myrthen / ende een loot campfers ende dit salmen sieden tot dat set swart is / ende dan neemt doecken / ende dructe daer inne / ende dan neemt se wt / ende
de laste

De laetse een luttel druppen/ende dan steerckse
se in eenen eemer couts waters/ende dan soe
breytse wt/ende besichtse als ghi wilt.

Gheschoortheyt

Eenen dranck voor de gheschoortheyt/ daer
men de peck plaekeren op leyt voor dye oude
lieden. Reempt een pijnthe wijns in eenen nye
wen eerden pot. Daer doet in om eenen sup-
uer walschodt/voor eenen haluen supuer pe-
ter olie /een onche van flap vanden wortelen
Polypodium ende een half onche celidonien
(goutwortel) een half once soffraen/ dit suldy
al te samen wel sieden/ende desen dranck sul-
dy gheuen den siccken die gheschoort zijn / al-
ligghende neghen daghen lanck tsmorghens
ende tsaunts eenen croes vol warm ende de
se moeten te bande gaen een half iaer lanck/
nae dat si twee maenden ghelegghen hebben.

Gheschoortheyt. Eenen dranck.

Deemt dat binnenste van die wortelen van
netelen/en gariffilaet cruyt/corsili/osmondia-
al euen vele. Dese salmen schoon wasschen en
de stampense cleyn / ende doent dan in eenen
pot met witten wijn/ende stoppt der pot wel
vast toe/dat daer gheenen aelstem wt en gae/
Desen dranck salmen tot viermael dracken/
des morgens/ende des middaechs/ende des
aunts / ende des middernachts / ende alst
wt is/

wt is maecht weder een ander / neghen ofte
thien daghen.

C Gheschoortheit der Kinderen.

Neempt Wortelen van vlyper / ende siedtse
in melck / ende dan doetse daer wt / ende dan
siedtse in water / dan wo:pt het vlyper wech /
ende dan drinckt dat melck sijn:ghens / en-
de dat water tsauouts / acht ofte neghen da-
ghen lanck / ende laetse dan noch wel eenen
maent oft ses weken ligghen / nae dat si wel
hebben.

C Die gheschoort oft gheswollen zijn.

Neempt hani van eenen hase / ende meech-
den honich tsamen / ende maect daer een pils-
leken af / alsoo groot als een boone groot /
ende swelghen dat in dype oft viermael / ghy
sult daer mede ghenesen binnen thien oft twe-
lef daghen.

C Eenen goeden dianck voor dype
Gheschoortheit.

Neempt groote confilide greyn ende Ses-
thonie / ende verbena (pser cruyt) ende grise
com / ende dat al tsamen ghewasschen / ende
dat dan ghesooten ende eerst al cleyn ghesne-
den / ende ghedaen in eenen pot wijns / ende
eenen pot waters / ende dat tsamen gesoden
op dype helst ende dat dan wtghedaen / ende
dan

dan door reken doeck laten gaeu / ende dye
salmen te drincken geuen / smorghens sine e-
mens / ende tsaounts / ende tsmidder nachts /
een troesken crupswort ende byuoet / confi-
li de greyn / allefranch / gerwelaet / het staet
ouder dye netelen / op de gracht met vooden
ropkens.

¶ Gheschoortheyt.

Door kinderen dye te bande gaen / salmen
nemen peerde merck / van dachterste schenc-
kels / ende daer wede ghestreken tot dattet
gheneest.

¶ Gheschoortheyt.

Teghen gheschoortheyt. Salmen nemen
vpuentwintich noten al gheplecht / ende dan
beruense tot smoute / ende dan suldy sien ses
eyeren wel hardt / ende bernt dye doeyeren
tot smoute / ende Oly van Spike / ende Pe-
ter Olye / van elck twee nootshelpen vol /
Oleum Camomilloum / oock eenen eedle-
pel vol / ende alsoo veel Olyen van baeyen /
Ende eenen bal groot Berghensmeer / dye
vellen eerst wel afghedaen / ende swart ghe-
bernt. Ende dan so salmen branden eycken
hout / ende berckenhout / ende dan so suldy
nemen van beyde die voorscreuen sopen van
elck eenen

elck eenen eeflepel vol/meer berckenflaps/
dan epkens/ende dit te samen al een saltken
ende dan legter op emplastrum rupture (een
plaester van gheschoortheit) op dat cusseneel
ken ende een lutsken bergkensmeer tusschen
dat merack ende dat emplastrum/ende onge
ret alle daghe eens achrien daghen lauck stil
le liggende. Den pacient sal ligghe meest
op sinen rugghe/ende wacht wel dat dan niet
meer wt en come.

Choriken. Cap. lxxvij.

Dit nauolghende is goet als men een borste
heeft dye sweeren wil.

Men sal nemen schoon reghenwater / ende
een crupine van schoon wittenbroot/ende ne
men om .i. haluē stupuer populier zalue/ende
een vierendeel suete boter / ende sieden dit al
te samen ende nemen van de zalue/ende wij
uen se daer mede al de borst ouer/ende dan sal
men nemen eenen witten wollen doech/ende
legghen daer op metter seluer zaluen / twee
weruen daechs also warm als jyt ghelyden
can.

Dit nauolghende sal men legghen op een
dinck dat sweert om saecht te sweeren.

Capittel. lxxv.

Neempt suetmelck met gorte ende makent
wel heet/maer ten mach niet sieden/ende leg
ghet heet

get heet op so dick men wil.

Door die ghene die gheen slymten ge-
lossen en connen. Cap. lxxvi.

Men sal nemen bruyt heylige ende donder
baerdt ende auersone ende sulcher van elc
een handvol/en stootent al tflamen en dscnt
door met bierre ende met wat wijns ende ont
eenen haluen Ruyuet sijn driakel ende men-
ghet onder een ende maket warm ende also
drincken.

Sweerrende vingher. Cap. lxxvii.
Alsmen eenen vingher heeft die swere wil
dan salmen nemen sout en auersone en wij-
uense ontstucken ende menghet met seepen
en legghet daer op.

Tegen die wormen. Cap. lxxviii.
Men sal nemen ionghe keruele en stootense
cleyn ende bouwtse wt en drinckt dat sop/ en
nemen tscrupt daer dat wtghedouwt is ende
bindet op uwen nauel.

Quade winden oft fleuris Cap. lxxix.
Men sal nemen een pepperken maluazeye
ende so veel romenpe en ee half loot pepers
ende so veel greyas/ Dat moetmen breken
in eenen doeck ende roerent onder een/ ende
maket warm ende drincket af te male.

Doofheyt Cap. xc.
Neempt tsmout van honden en menghet
met

met olven en met den syrope van alffene / en
ghiet dat in elck vore eenen grooten eckel-
dop vol sfaouts als ghy slapen gaet een we-
ke lanch.

Chaestellicke siecke. Cap. xxi.

Men sal nemen vijn oft ses okernoten en so
veel vijghen en wijnruyte en alffen ende edel
lauie ende auersone elcx een handtuol / ende
stontent sflamen met wijnazijn ende men en
macht niet sieden noch niet doordoen / en rue-
rent so sflamen / en soo salmen nemen smou-
ghens nuchteren.

Cantweert. Cap. xxii.

De schoofle en bladeren van moerboem ge-
soden ende met dat water warm de tanden
ghewasschen dat doet de pijn cesseren.

Cteghen die luyfen. Cap. xxiii.

Draecht lauendel cruyt bi v / si sullen sterue
vanden ruecke. *Probatum est.*

Cdie roose int aensicht. Cap. xxiiii.

Neemt echelen sedtse den mensche op dne
roose int aensicht / ende bye sullen dat bloet
daer wt sijnghen ende die roose sal vergaen.
Probatum est.

Cdie heesch is. Cap. xxv.

Neemt de wortel van netelen ende legse on-
der zyn tonghe.

Cteghen zeere kelen en quade borst va-
den

den hoeft en die val kuyken zijn ende vast aē
die borst hangē en niet ruytē en wille, *rcvi.*
Neempt eenen goeden dranch/Neemt drie
pinten reghen waters ende doet daer in een
vierendeel ponts rosinen die keenen wtghe
daen ende een half vierendeel ponts vngken
ende vloer ende dan doet daer inne twee loot
ghestooten soet houts ende een loot hof co-
mijn saets/ende laet dit dan tsamen opkeden
op twee pinten ende cleynset dan door eenen
doeck ende gheuet den siecken te drinckene,
Probaturum est.

Teghen grooten tantsweer,

Cap. rcvii.

Neemt eenen Peerdecuetel die versch is
ende doeten in een panne ende besprenckelle
met eē weynich azyns ende sedt dat opt vier
ende laet den cuetel heel drooghe roosten en
legt hem dan warm met eenen doeck op die
wanghen daer die pijn is en tsal ghelesen,

Teghen tantsweer,

Neemt groen elfbooms scoffe / ende doet
dat buptenste swart oft graw al af ende dat
middelste neemt ende siedet wel in water en
de houdt dat inden mont aen die sweeringhe
der tanden alsoo heet als ghūt gelidē condē
ende alst cout wordt soo spoutwet wt ende ne-
met ander tot dattet betert, *Expertum est.*

Om

Ont een schelle vanden ooghen te doen.

Capittel. xxviij.

Neempt witten Bengber ende wrijft hem
wel ontwee ende legten dan in rijnschen wij-
ne/ende doet dat in dye ooghen dat helpt.

Een ooghetwater. Cap. xxix.

Neempt venckelblader en met de bloemen
ende siedtse/in eenen erden pot / ende selpt
daer een becken ouer / ende dwater dat aent
becken drippet/ontfancet/ende doetet in een
spole/ende neemt tsmorghens ende tsaungs
telcken een droppel in elcken hoeck van dijn
ooghe. Dat is sonderlinghe goet teghen lip-
pende ooghen van couden saken/tseghen tra-
nende ooghen dye tranen te verdriuen/ende
die vleck ende schellen inde ooghen.

Teghen Frenesie. Cap. C.

Neempt Mostaert saet ende honich / ende
wit van eyeren / ende saet van byeuoet / ende
bacheler met wijn ghetempert ende dat al te
gader ghewreuen/hier af salmen maken een
plaester/ende legghen dye opt hooft den ghe-
nen die in frenesien is/mer men sal hem iet
dat haer af schereren/ende binden hem dan die
plaester opt hooft/ende laetse ligghen eenen
dach ende nacht ende dan doetse af. Daer na
maect een looghe van byuoet van alssen / en-
de vā witte marrubij (marrubiū wiltcruyt)
ende laet

ende laet dese wel te gader keden//en dwaelt
den siecken hier mede thooft / soo hyst heetke
mach lijden/ende dan so legt hem weder een
plaester opt hooft als voren. Dit salmen doel
dye daghen lanck duerende. *Probatum est.*

¶ Tegen amboesticheyt. *Cap. c. i.*

Neempt herstonghe ende ynop / ende siecht
dat met bier/drinket. *Probatum est.*

¶ Sheelsucht. *Cap. c. ij.*

Neempt Soutbloemen ende soetraen/ende
de eetse in wat spijse dat ghi wilt/ende neemt
een plaester van zeem ende van ysaet ghelod
den tsamen ende bindet opden nauel.

¶ Clappoore *Cap. c. iij.*

Neempt lijnsaet ende stampet al cleyn/ende
neempt daer toe senigreeck/ ende oliuen/
ende water ende siecht dit tsamen/ende maec
ter plaesters af.

¶ Tot verworden zeere veden. *Cap. c. iij.*

Neempt subtyl poeder van wijnsteen /ende
doetet in dye gaten. Dan neemt velen van
lijnwaet/ende steectse in roosoly/ende legget
op dat poeder in dye gaten/ende daer bouen
legt een plaester ghemaect van was/ende lij
saet olye. Ende oft dat vel nyet kroopen en
wil soe badet dye manlicheyt int water daer
waterkerst in gheloden is. Oft en condy dat
nyet ghecrighen/neempt dan water daer in
ghemalen

ghemalen eyckle rinde ghesoden is.

Teghen die opblasinghe en pijn in
de cullen. Cap. c.v.

Neemt dat sap van iusquiarus dats bilsem
oft bilserisaet met tarwen semelen ende een
luttel edix ghemengt ende maect een plaes-
ter af.

Gheswollen manlicheyt. Cap. c.vi.

Neemt gherstenmeel/boonen meel/swijnē
smout/honich en wijn ende maect daer af eē
saluē ende beslaet die manlicheyt daer in als
soe warm als men hēden mach des morgens
ende des auents tot dattet gheneest.

Steen. Cap. c.vii.

Dit leerde een Jode renea clerck. Neemt
laet van breem/laet van coriander/laet van
steen petersele ende puluertse cleyn en neēt
des eenen haluen lepel vol sinals in uwen
dranch tlanonts en smorgens. Probatū est.

Die inde lende sieck sijn. Cap. c.viii.

Men sal broot stampen met out smeer ende
met wijn azijn en plepsterent op die lenden.
En dat selue doet bilsen cruyt gestampt en
op die lendenen gelept. Probatum est.

Die vercout sijn in haer fundament. c.ix.

Neemt die wortelen van braem en siedtse
in water en stoetse daer ouer soe dz die hitte
laet in dz fundamēt/het sal purgeren ende
ghenesen.

gheneesen. Probatum est.

Om een splinter oft dooren
wt te doen. Cap. c.v.

Neemt haselaren bladeren en scootse wel
ontwee/Neemt dat sap daer af en ongepijnt
was en temyert dat te gader en legget daer
op. Neemt celidonie en scootse met honich en
legtse daer op.

Om een exterooge te verdrifuen.

Cap. c.vi. . 79. Cap.

Neemt onghelick calck en zeep tsamen ges
mengt met Kercken azijn en legget daer op
als hy een luttel is ghesneden dat helpt.

Tegen coude ouer wech tswinters.

Cap. c.vij.

Men sal in netken velcomijn (sikel vel asce
ghos) met lancpeper/soo en gheuoeldi ge
roude, Mentakrum (backmunte wilde munt
te) Dit cruyt in water ghesoden hept dye
plaetse daer die huyt af ghegaen is van gas
ne oft van arbcyden / als si daer mede ghes
wasschen wort.

Die moede is van ghaen bade zyn voeten
met agrimonie en dat ghaen en sal hem niet
letten.

Die byuoet (Artemisia) aen hem diaecht
als hi wandelt dye en wort niet lichtelijcken
moede.

Coitse

¶ Cortse. Cap. c.xij.

Neempt een pinte romenye ende een loof
gryns dat pulueriseert en doetet indē wijn
Daer nae seditten aē twier en drinct die drac
alsoo warm als ghy condit. Als ghi dit ghes
droncken hebt so muechdi noch eēs de cortse
hebben maer niet meer. Probatum est.

¶ Cortse.

Neemt een luttel scherpe salie en een luttel
centaurea en een luttel maioran oft origan
ende siedet in een pinte rijnschen wijn ende
na twee oft drey misserere so cleynset door en
framijn ende daer na sloot een oft twee na
sen muscateu er de siedtse flamen een luttel
Dit salmen law in nemen een vie te vorē een
de cortse aencompt.

¶ Preseruatijf tegen die Peste. Ca. cxij

Neempt poley/wijnrupt/ holenter blade
ren/rooden byuoet/en eycken loofbladeren
al euen vele/en sloot dit cleyn en doetet dan
met wijnazijn door eenē doeck/hier af drinct
drey smorghen eenen goeden dranch/en ghy
sult die maent wesen ghespreserueert.

¶ Peste.

Als mē die Peste heeft/eer ghy slaeyt/ neēt
goudtwortel celidonia met die bladeren soo
swaer als een pont weeght en een hantvol
wijnrupten/reenen pot wijnedick/Dit gheso
den

den op dpe helft / ende drinckt daer af eenen
goeden dronck / ende sweeten daer op. *Pro-*
batum est.

¶ Welke.

Neemt pris dats lijs ouer zee wortel / elant
wortel / herten van vorsten / leuer van molen
len ende droochte / lys dpe opt water liggen
nootboomen wortele / dat groenste tusschen
beyden / edel magcleyn / dpe wortel van edel
satie / ende root dpe coloquintida een vyeven
deel loots / een note muscaet. Dit al te samen
ghedaen in twee mingelen zijn in eenen nye
wen pot wel gestopt / ende liedet op de helft.
Drinckt daer af een croelken slauonts / ende
kuorghens ende ghy sult ghepreserueert zijn
ende drinct ghyt corts na dat v dpe siecte aen
coempt / soo suldy gheholpen werden

¶ Olye van varen. Cap. c. xv.

Olye van Varen (filix) dpe alle dinck heelt /
ende gheneest maectmen aldus. Recept dpe
wortel van varen twee oft dpe handt vollen /
ende speltse schoone / ende dan lietse een lan
ghe poole in water / ende dan doet der wor
tel dat swart aff datter aen is / ende dan snij
se in cleyn stukyken / ende stampse al cleyn
ne in eenen schoonen mortier / ende dan lied
se weder eken langken tijt / ende dan suldy
vinden dpe olye bouen den sope, ende als dat

¶ Dan ge

dan ghecoudt is / so doet dyc olve af vander
sope in een schoon glas / ende settet in de son
ne tot dat alle dwater verteert is. Dese Olve
gheneest datmen anders niet genesen en can.
Een Medicinael dranch bouen alle dranch
ken. Capittel. c. xvi.

Om te maken een Medicinael dranch bo
uen alle dranchen. Dye goet is tsegghen dyc
dyc banden der herten ende tegen gislcheyt
ende tyfica ende vercoutheyt / ende een men
sche dyc verdorcht die soude hi weder in zyn
propes natuere brenghen ende hi is goet tse
ghen dyc oude siecte / al waerse ghedraghen
tweelf Jaren/ende men maectse aldus.

Neempt eenen koop dats vier pinten van
den besten rynschen wijn ende doetten in een
glasen flessche boot vol. Van soo neemt de
se crupden / galigaen / sūner: caneel / witten
gengber / greyn de Paradijs / zeduar / ende
garijsfel naghelen / van elcken van dese sesse
crupden een onche ende stampense te poeder
Ende dit poeder salmer al te gader doen / in
dyc flessche met wijne /ende stoppense so vast
tse datter gheen lucht in oft wt en mach / en
de passet also dat si vol si/eñnz in en way / en
de dan salmense deluen onder deerde in eene
boomghaert thpen daghen lanck/ende daer
nae opgrauen ende wt doen/ende dan is den
dranch

Dranck volmaeckt. Men salten nutten thyen
wert (daechs/des morgghens nuchteren/ende
des middaechs/ende des auonts telken drie
lepel vol ende niet meer. Ende als ghijen nut
het sal v'raen tot inde planten van urwen voe
ten. Dye siechte en sal soo groot nyet wesen/
si en sal binnen veertich daghen genesen zijn
Want ick hebt menichwerck gheproeft / en
de waer vonden. ¶ Sept de Auteurs.

¶ Confilie de Grepn. Cap. c. xvij.
Soo wyse besieet is/ende men hem inder siec
te confili inden mondt steect / dye sal terkont
ghesont epstaen.

¶ Water van Confili de grepn suldy aldus
bernen. Vegt die Confili in wijn / veerthyen
vren lanck/daer na drant water daer af / het
welck veel crachten heeft als volgt.

¶ Des morgghens nuchteren gedroncken een
half lepel vol alle daghe/sterckt het verstant
doet gedencken vergeten diughen/het houdt
den mensche ghesondt/ende het preserueert
hem van gramschap/het purgeert de Aijnis
ghe maghe/ende maeckt appetijt.

¶ Een en grooten lepel vol des morgghens ge
droncken met een copken wijns/verdijft de
gicht/ende beuinghe van leden/ende die ver
crompenheyt der zenuwen/ende het breekt
den steen/ende doet en metten water wgaen
ghelyck

gheijck sandt/het verdrijft dat graueel/dye
kechten inden lichaem/ende in die zeerichs
der blasen ende der nieren/ende des herten/
ende der liden/ende verdrijft dye wormen en
de de vierdaechse cortse/en geneest die milte.

Eenen lepel vol des middaechs ghedronck
ken met anderen dranch/verdrijft alle droef
heyt ende melancolie.

Twee lepelen des morgens nuchteren ge
droncken/verdrijft dye vercoutheyt der bor
ste ende apostomen inden lichaem/ende ghe
neest die binnen gebroken zijn inden lichaem

Ende dye int hooft ghewondt is ende zijn
breeijn ontsoncken is van pijnen/dye sal van
dit water dicwils drincken ende hi sal zijn sin
nen ende verstant weder erijghen.

Soo wy een spinne gheten oft ander ve
wijn in hadde/dye drincke van dit water / oft
slap vā deze crude en twenijn en sal n3 scadt.

Had een mensch by auontuer oft van liec
ten zijn spraeck verloren dye doop eenen bla
men lap in dat water/ende wassche zijn ton
ghe daer mede het sal helpen.

Den mond daer mede ghewasschen/ver
drijft quaden adem/ende doock den tantswees
allment inden mond hout.

Item het verdrijft een liecte int aensicht/
oft melaetschepdt ware/allment daer mede
waseht/

wascht defgelijcx schoofte hoofde gewassche.
Item wasschet gichtighe vercrompen leden daer mede si sullen ghenesen,
Het verdrijft alle gheswellen der leden alsmele daer mede wascht.

Het maect goede oogē alsmele daer in druypt
Het rennicht dat lichaem van rupbicheyt alsment daer mede wascht.

¶ Tsegghen sflerecijn oft artijck het si vā couden oft van hetten. Cap. c.xviii.

Neemt onghesouten meylche boser en goeden wyaedick ende siedtet te samen wel op ende dan laghet met eenen lepel ende daer haet dlet dat v seer doet also warm als ghēt verdrighen muecht sonder scouwen/en latēt tsegghen een eycke vier in drooghen twee oft drye repfen sdaechs ende latet wel langhe in drooghen ende smeret oft badet hooger dat v zeer doet en dan neemt van daiderblawste hooienbladeren die ribben wtghedaen ende legtse daer op/ende daer bouen eenen wirtē wullen lap slaet daer om. Ende op dat dan sflerecijn niet en vertrecke in een ander ledt soo neemt slauonts ende smorghens desen dranch tsegghen. Neemt ecken eerden pot en doet daer in eenen pot biers ende een loot camjns ende een hantvol edel salie ende nepte oft katten cruyt. Dit siedt al te samen een vrelanck

lanck ende dan latet staen claren ende neemt
daer af een croeckten smaels ende vindi dese
crupden niet groen so neemt se drooghe.

Waculaer olve verdrijft die steecten des ar-
tjchs oft sterchijns.

Teghen die pocken Cap. cxix.

Neemt lignū sanctum dats heyllich hout
oft pochhout / een pont / ende een half pondt
vande schoisse van selue hout. Vegt dit eenē
dach en nacht te weycke. Van neemt eenen
pot die selthien pont waters houdt / en liedt
dat daer in tot op de helft. En doet daer dan
in twee pont goeden witten wijns / ende dect
den pot altyt toe. Van neemt daer af smor-
ghens in maniere van een syrope ses oncen
alle morghe wel vroech. Ende slaept recht
condy. Ende als ghy eten oft drincken wilt
soo drinckt altyt van dit water. En en drinck
nimmermeer gheenen wijn voor dat ghy ge-
nesen zyt / dat is binnen twintich dagen meer
oft min. Ende ghy sult sien dattet v wel gaen
sal. Het is gheprobeert.

Teghen quade beenen al waert docht
datter maden wt liepen. Cap. c.xx.

Neemt geroocht ossen vleesch dat drie iaer
oudt is / ende bernt dat int vier te puluer dat
tet asschen worden. Van neemt berggalle
ende maecht van dese twee dingen een salue /
ende

ende sijnert de beenen hier mede met eenen
vederken.

F I N I S.

Dit teghenwoordighe boeckken ghe-
intituleert. De Instructie voor alle
Barbiers Jonghers / ende den ghe-
meynen man. Is gheuisiteert ende gheap-
probeert/by Meester Jan Goswini vā Or-
tshot P:ochiaen van sint Jacobs kercke/tot
Antwerpen. Ende is toeghelaten ende ghe-
consenteert vande Keyserlijcke Mapekapt
Marten de Ridder ghesworen boeckprinter
vander U. M. gheadmittert. Ende Cornelis
vanden kerckhoue ghesworen Librarianer vā
Der U. M. gheadmittert. Samen te moghē
printen oft doen printen/vercopen en̄ distri-
bueren dit boeckken/waert hen belieuen sal.
Duerende den tijt van twee iaeren naefco-
mende. En̄ is verboden byde U. M. allen an-
deren boeckprinters en̄ boeckvercoopers sel-
ue te printen oft contrefayten oft doen con-
trefayten den voorschreuen tijt duerende/op
de pene in onse breuen van Octroye begre-
pen. Ghegheuen tot Brussel den. xviii. Fe-
buarij. Anno. M. C. C. C. C. F. W. J. J.
Onderteechēt by M. Philips de Lens.

SURGEON GENERAL'S OFFICE
LIBRARY

Med. Hist,
WZ
240
I58
1548

